

Píše Marie Krappmann

(E*forum, 28. 10. 2020)

Jiří Levý představuje bezesporu jednu z nejvýznamnějších osobností v oblasti teorie překladu, a to nejen v českém kontextu, nýbrž v mezinárodním měřítku. Ačkoli je jeho jméno citováno snad v každé české publikaci, která zpracovává téma z oblasti uměleckého překladu, nevyšla doposud ucelená studie, která by jeho dílo komplexněji hodnotila a shrnovala. V minulém roce vydala Masarykova univerzita v Brně kolektivní monografii k 50. výročí jeho úmrtí, která nese titul **Jiří Levý: zakladatel československé translatologie**. Jedenáct autorů se v jednotlivých kapitolách vyjadřuje k osobnosti Jiřího Levého a k teoretickým východiskům, která ve svém díle formuloval.

Koncept monografie popisují **Zbyněk Fišer** a **Ivana Kupková** v úvodní kapitole *Slovo úvodem: malá pocta Jiřímu Levému*. Již zde předesílají, že v jednotlivých kapitolách, které jsou psány v češtině a slovenštině, je na osobnost a dílo Jiřího Levého odkazováno v rozdílné intenzitě a různými způsoby. Vyzdviženy jsou tři tematické okruhy, ke kterým jsou jednotlivé kapitoly přiřazeny, přičemž jsou tyto okruhy popsány následovně: 1) zhodnocení díla, inspirativních tezí, koncepcí, pokusů a myšlenek Jiřího Levého v kontaktu s jinými teoretickými koncepty; 2) kapitoly hodnotící význam Jiřího Levého jako teoretika překladu; 3) didaktické využití jeho myšlenek ve výuce budoucích překladatelů (s. 7).

Ačkoli jsou všechny tři zmíněné okruhy otázek ve větší či menší míře v monografii reflektovány, lze rozdělit kapitoly rovněž podle toho, jakým způsobem autor/ka na dílo Jiřího Levého odkazuje, a to do dvou kategorií: v první je přímo tematizována Levého vědecká činnost a analyzován jeho přínos k vývoji translatologie, v druhé slouží vybraný teoretický koncept (např. „významová hustota“ či „mluvnost překladu“) jako východisko či rámec k analýze vybraného jevu z oblasti praktického překladu, příp. jsou Levým navržené postupy aplikovány na konkrétní text. K první kategorii patří podle mého názoru čtyři z devíti kapitol (nepočítaje *Slovo úvodem...*, které jako obecný úvod představuje, jak již bylo zmíněno, koncepci knihy).

V kapitole *Věda, filozofie, literatura. Před padesáti lety zemřel Jiří Levý* konfrontuje Milan Suchomel teze Martina Heideggera s koncepty Jiřího Levého, přičemž klíčovým momentem srovnání je pojem „objektivizace“. Rozdíly v uvažování a argumentaci obou vědců vysvětluje Suchomel především rozdílnou funkcí a rozdílným cílem jejich práce: „Je neshoda mezi filozofem a literárním teoretikem, ale je také rozdíl či posun mezi obecnou teorií a výkladem konkrétních textů“ (s. 11). I přesto, že se Levého požadavek „zexaktňování“ literární vědy a Heideggerovo odmítnutí objektivizace na první pohled

vyučují, dospívá Suchomel ke smířlivému závěru: „Rozdíl je možná nepřeklenutelný z jedné i druhé strany, ale k překlenutí spějící, nakolik si nedostatečnost uvědomujeme“ (s. 14).

K první kategorii patří rovněž kapitola *Avantgardný prínos Jiřího Levého a Antona Popoviče v kontexte súčasného translatologického vývoja*, jejímiž autorkami jsou Edita Gromová, Daniela Müglová a Daša Munková. Tato kapitola navazuje na předchozí především v tom smyslu, že se zabývá mimo jiné přínosem Levého k aplikaci exaktních metod do jazykovědy a translatologie. Vedle toho se autorky zaměřily na paralely v díle Jiřího Levého a Antona Popoviče, především v oblasti komunikačních modelů a didaktiky překladu. Cílem této kapitoly je v první řadě shrnout aspekty, ve kterých Levý a Popovič předběhli svou dobu, o čemž svědčí „[t]o, že Levý i Popovič přitahují pozornost translatologickej vedeckej komunity aj dnes [...]“ (s. 24). Je tomu tak i z toho důvodu, že Jiří Levý byl jedním z prvních teoretiků překladu, který se intenzivně zajímal o strojový překlad. Na tento aspekt v Levého díle upozorňuje Daša Munková v závěrečných pasážích kapitoly.

Další kapitola, která se přímo zabývá Levého dílem, nese titul *Jiří Levý a nepřímý (portugalský) překlad*. Petra Mračková Vavroušová se zde zaměřuje na vybraný koncept, a to nepřímý překlad, přičemž skicuje postoj Levého k tomuto fenoménu. Autorka tento koncept demonstruje přímo na díle Jiřího Levého, když analyzuje portugalský nepřímý překlad jeho stěžejní studie *Umění překladu* (1963), který byl vyhotoven z německé předlohy a vyšel pod titulem *As três fases de trabalhoadutorio: a apreensão, a interpretação e a transposição do modelo* v zrcadlovém německo-portugalském vydání. V jednotlivých na sebe navazujících krocích je rozebírán překlad klíčových pojmů a na příkladech jsou popsány procesy substituce, kompenzace, generalizace, konkretizace a vynechávky v německém a portugalském překladu v porovnání s českou verzí. Pro portugalský překlad autorka navrhuje klasifikaci „nepřímý překlad bez dochovaného originálu“ (s. 38), neboť Levým výrazně upravená česká verze studie, kterou vyhotovil ve spolupráci s německým překladatelem Walterem Schamschulou jako bázi pro překlad do němčiny, se nedochovala.

Poslední kapitolou, která se přímo zaměřuje na dílo Jiřího Levého, je *Odkaz Jiřího Levého v súčasnej slovenskej kritike uměleckého prekladu*. V první části vyzdvihuje její autorka, Ivana Kupková, ty pasáže v díle, ve kterých je kritika překladu tematizována nepřímým způsobem. Podle autorky mohou být právě tyto nepřímo vyjádřené úvahy chápány jako opěrné body pro moderní kritiku překladu. K takovým místům patří podle autorky pasáže, ve kterých se Levý zabývá iluzionistickým či realistickým překladem, prostředky exotizace, možnostmi zachování estetické funkce výrazu apod. Autorka poměrně oprávněně vychází z premisy, že „čo by mal na dosiahnutie cieľa prekladu dodržiavať prekladateľ, [...] to si musí všímať aj kritik“ (s. 42). V druhé části je reflektována recepcie Levého myšlenek ve slovenské kritice překladu, přičemž autorka zároveň představuje výrazné představitele slovenské kritiky překladu, jako např. Antona Popoviče či Jána Ferenčíka. V této souvislosti rovněž uvažuje o rozdílech mezi literární kritikou a kritikou překladu, které demonstruje na nesrovnalostech

v recepci nejnovějšího slovenského překladu Evžena Oněgina.

Ve zbývajících pěti kapitolách si autoři vybírají určitý koncept, který Levý vyvinul, či dílčí téma, kterým se zabýval, a aplikují ho na vybraný text či soubor textů. Jelikož spolu kapitoly souvisí jen velmi volně, nebudu komentář členit např. podle tematických celků či teoretických otázek, ale vyjádřím se jednoduše ke každé z kapitol zvlášť.

Jana Kitzlerová v kapitole *Dvanáct aneb Co by Jiří Levý řekl nejnovějšímu překladu stejnojmenné Blokovy poemy* porovnává dva české překlady v titulu zmiňované básně A. A. Bloka, a to od Bohumila Mathesia a Lubora Kasala. Klade si přitom otázku, do jaké míry příspěvek Jiřího Levého k teorii překladu modifikoval strategii novějšího Kasalova překladu. Klíčovým pojmem, ke kterému se autorka vztahuje, je Levým definovaná „významová hustota“. Z tohoto pojmu vychází, když dále poměrně klasickým způsobem analyzuje formální, významové a stylistické posuny. V závěru kapitoly dochází k závěru, že „[...] by snad byl Jiří Levý, pokud by se mu dostal do ruky nejnovější převod Blokových *Dvanácti* do češtiny, až na výjimky spokojen“ (s. 61).

V kapitole *Goethův Faust v novém českém překladu (s přihlédnutím k úvahám Jiřího Levého)* se Radek Malý zabývá svým vlastním překladem částí *Fausta*, který vyhotovil pro inscenaci Jana Friče ve Stavovském divadle. V úvodu je shrnuta historie překládání tohoto stěžejního německého dramatického díla do češtiny, načež jsou načrtnuty specifické podmínky, ve kterých vznikl překlad pro Stavovské divadlo. Následující chronologicky řazené ukázky z dřívějších překladů jsou ponechány bez komentáře, Malý z pochopitelných důvodů počítá s poučeným čtenářem, který je schopen sám zhodnotit posuny a rozdíly v jednotlivých řešeních. V závěru se Malý odvolává na Levého analogii divadelního překladatelství s herectvím, ze které vycházel při svém nekonvenčním přístupu ke klasickému textu, když text přizpůsoboval potřebám konkrétní inscenace.

V následující kapitole nazvané *Ke specifikům překládání Digest* Radek Černocho přibližuje výzvy, kterým je nucen čelit překladatel při práci s těmito starověkými právními texty. Jako problematické momenty jsou vyhodnoceny např. strohost textu, která by měla být zachována (a to nikoli na úkor srozumitelnosti pro laického čtenáře), nejednotnost textu, což je u právních textů spíše překvapující rys, a konečně svázanost textu s právním řádem. Při analýze konkrétních problémů, na které překladatel při převodu Digest z latiny do češtiny naráží (nejednoznačnost pojmu, neexistence pojmu v cílovém jazyce apod.), se Černocho odvolává na návrhy řešení, které Levý formuloval především ve své studii *Umění překladu* (1963).

Další kapitola s titulem *Komunikační strategie v paralelních překladech marketingových textů* je vystavěna v podstatě na podobném principu. Výchozím korpusem, na který jsou Levým navržené postupy aplikovány, je tentokrát ovšem soubor marketingových textů. V úvodu kapitoly je shrnuta jejich typologie a jsou popsána specifika marketingové komunikace. Druhá část kapitoly se na základě Levého úvah ohledně didaktiky překladu zabývá otázkou, jak co nejefektivněji

zprostředkovat studujícím kompetence nutné k adekvátnímu překladu tohoto typu textů. Autor přitom uvádí řadu příkladů z výuky, které čtenářům konkrétní problémy přibližují a činí kapitolu čtivou. Klíčovým pojmem v této části je koncept „transkreace“, který vychází víceméně přímo z Levého myšlenek.

V závěrečné kapitola s obsáhlým názvem *Olomoucká etapa v profesním životě Jiřího Levého. Jiří Levý jako inspirace pro současnou rusistickou překladatelskou praxi* se Zdenka Vychodilová zabývá dvěma na sobě volně závislými tématy. První část kapitoly je biografickou skicou „olomouckého“ období v životě Jiřího Levého, zpestřenou osobními vzpomínkami někdejších kolegů a studentů. V druhé části kapitoly autorka nejprve podrobně popisuje, jakým způsobem probíhá výuka v rusistických studijních programech na Katedře slavistiky FF UP v Olomouci, následně pak na konkrétních příkladech ze studentských překladů ilustruje didaktické využití Levého myšlenek v praxi. S autorčíným závěrem, že „podstata přesahu Levého tvůrčího odkazu do překladatelské praxe [...] již dávno přerostla v axioma moderní vědy o překladu“ (s. 106), nelze než souhlasit.

Knih je uzavřena shrnutím v němčině a ruštině, které obsahuje informace v podstatě shodné s úvodním slovem od Zbyňka Fišera a Ivany Kupkové.

Monografie *Jiří Levý: zakladatel československé translologie* je celkově přínosná především v tom, že poukazuje na axiomatický charakter Levého odkazu. Ačkoli pět z devíti kapitol není věnováno přímo dílu a osobnosti Jiřího Levého, nýbrž spíše dokládají možnosti využití Levým popsáných postupů jako východisek k analýze konkrétního textu, souhlasím s hodnocením Mariána Andričíka, který tuto publikaci považuje za kvalitní zdroj informací pro překladatele, literární vědce, studenty a všechny, kdo se o překlad zajímají, jak je slovensky uvedeno na záložce.

Ivana Kupková / Zbyněk Fišer et al. (eds.): *Jiří Levý: zakladatel československé translologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 132 s.

www.ipsl.cz